

mejeri, i 1893 til at lægge mellem jordbær i gartnerier (1).

Hvor sandflugten hærgede, blev bændeltang lagt på klitterne, ofte efter såning af hjelme eller marehalm, og på Bornholm strøet over rugen (2). Risgærder flettet af eller dækket med tang var meget holdbare, »når de bødes lidt årlig, står de i hundrede år« (Lolland 1776). Sådanne hegn var et godt værn mod sandflugt og højvande. Oberst Falkenskiold, Sophienberg, lod 1803 sætte tanghegn langs hele strandvejen fra Helsingør til København (3). I en vedtægt for Falkerslev og Kippinge på Falster 1724 påbydes bønderne under strafansvar at rejse tangdiger, på Møn var gærder af bændeltang meget brugt, på Hesselø blev ilanddrevet tang benyttet til gærder omkring strandhaverne med køkkenurter, på Fanø lagde man tjørnegrene over tangen; hegn af denne type fandtes endnu 1897 (4). Tangdigers højde var ved forordning af 29/10 1794 fastsat til ikke over 1.3 m uden og 1.6 m med jordvold. Læsøboerne brugte inddrevet »tangmøg« samt græstørv og gødning til at »optofte« deres agre (5). Omkring 1760 begyndte man på Birkholm syd for Fyn at inddige øens højeste del med tanggærder, hvorefter det blev muligt at avle også korn (6). På Tåsinge hentede man årlig ca. 4000 læs tang fra strandbredden (1823; 7). Drejø udflyttergårde beholdt tangen fra egen strandpart,

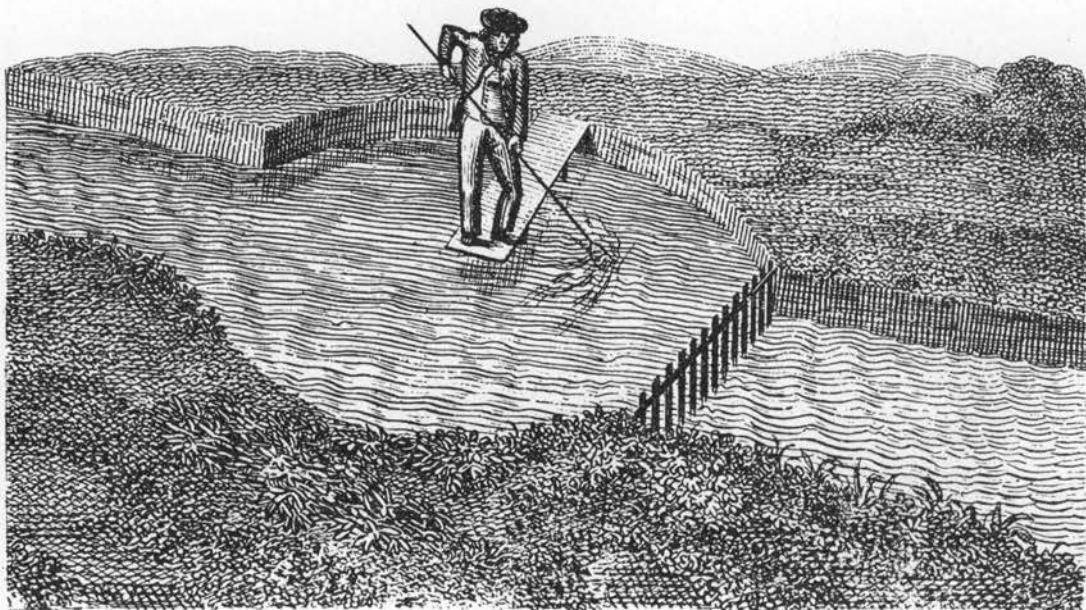
byens øvrige beboere havde ret til den øvrige tang, og den deltes i forhold til deres hartkorn (8), jnf. s. 18. Endvidere er tang ofte anvendt til overdækning af stendiger langs kysten (9).

LITTERATUR: (1) 907 141 (1839); 320 73-75 (1827); 161 1906/46: 1985; 1016 17/1 1942; 345 62 (1844); 1012 1930, 72; 318 143 (1839); 991, 10, 1891, 30, 75f.; 942 9 (1757); 296 9, 1893, 192f.; (2) 728c 7, 1781, 99; 969c 16 (1795); 57c 2, 1810, 389f.; 942 9 (1757); (3) 398 6 (1806); 880 1812, 108; 764 1, 1776, 17; 675 1805, 339; 941 12; 339 101; (4) 57 1 1803, 326; 806k 194f.; (5) 228e 3, 773; (6) 928 14 (1823); 226 4f. (1882); (7) 559 63; (8) 339 102; (9) 306b 317, 320f.; 173 1929-30, 115-17.

GØDNING

Tangen spillede i mange egne en væsentlig rolle som gødning, især på mindre øer og marker ud til kysten (1). Blæretang o.a. alger blev foretrukket fremfor bændeltang, der langsomt råd-nede; til gengæld stod sidstnævnte ofte til rådighed i største mængder. Ulempen ved bændeltangen søgtes afhjulpet ved først at anvende den som strøelse i staldene, således Bornholm (1700-t) under heste, på veje om vinteren (Samsø), gårds- og malkepladser og som dække på kuler; den blev kørt sammen til dynger på marken eller blandet direkte (lagvis) i møddingen (2).

Ålegræs, der skal anvendes som polstring i møbler og især militære madrasser, udvaskes i ferskvand før tørring. M. C. G. Lehmann: Græstangs Brug, 1812.

Gård på Læsø med det karakteristiske tykke tangtag. Træsnit efter maleri af Lauritz Tuxen. M. Galschiøt: Danmark, I, 1887.

1878 anslås, at der langs Danmarks kyster kunne bjærges 50 millioner kg tør tang (mest bændeltang) til gødning, fra Limfjorden alene 10 mill. kg (3).

I Nørreherred bjærgede man (1800-t) tangen fra mortensdag 11/11 til efter nytår. Blandet med animalsk gødning hensattes den i blokke på marken og kørtes april eller oktober-november til nedpløjning på bygland; kort før såningen blev den atter pløjet op (4). Ved Holsteinsborg dækkede man den frisk opkørte tang med en lang strimmel hestemøg; varmen herfra fik tangen til at gære og opløses til en udmærket gødning. »Det tilrådes imidlertid at foretage denne operation langt fra boliger, thi der udbredes en utålelig stank« (1822; 5).

Tanggødskningen var navnlig almindelig på øerne syd for Fyn. Drejøbønder mente, at jordens store ydeevne skyldtes de mange læs påkørt tang. »Den, som ager 100 læs tang mere end en anden, avler kendeligt langt mere end han« (1823):

Hvo tør nægte tangens kraft, som ser dens hundredårig magt? · Dit søgræs, o Neptun, det er, som frodigt driver kornet her (6).

Efter hver storm delte oldermændene den opskyllede tang i 27 lige store dele til lodsejerne, og den kørtes gerne straks hjem til stakke ved gårdens mødding, hvori man daglig blandede et lag. »Hele gården er et møddingsted, men rent og blødt går man der, thi begynder det at blive skident, henter man nogle læs tang« (1823; 6). Når kvæget blev drevet til vanding, lod man det passere over møddingen og træde tang og gødning godt sammen, eller man red ledige heste på kryds og tværs derover. Ubearbejdet tang havde ingen gødningsværdi. Ca. to tredjedele af markernes gødskning bestod af tang (7).

På Strynø hentede hver gårdmand om efteråret ca. 100 læs frisk tang, der blev strøet på gårdspladsen, under husdyrene (især svin) og vejene. Om foråret blev den forrådnede tang blandet med animalsk gødning og om sommeren kørt ud i bunker på marken for at blive spredt om efter-

året. »Det er et artig syn at se denne lille ø omringet af gødningshobe, og man måtte undres over, hvor dette lille land [Strynø] fik al den gødning fra, dersom ikke havet forsynede det med ca. 5000 læs årlig. Det var meget at ønske, at alle øvrige øer og kystbeboere ville følge dette artige eksempel« (1803; 8).

Læsboerne gødede årlig med »tangmøg« forrådnethet i strandkanten, enten naturel eller blandet med jord (9). Ved Limfjorden havde hver lods-ejer sit »ræskifte« i forhold til hartkorn (10), i Thisted amt deltes tangen ved lodtrækning (11). Ved Ringkøbing Fjord måtte tangen ikke røgles (samles i bunker) fra mikkelsdag 29/9 til påske samt på søn- og helligdage (1611; 12). Kørsel over anden mands mark skulle ske uden skade for vedkommende (Sæby 1685, Avernakø m.fl.; 13). I Nordby på Samsø kørte hver gårdmand årlig 50–100, en landmand på Kertemindeegnen endog ca. 2400 læs tang op til forrådnelse i møg-batterier (14), et gartneri i Middelfart ca. 100 læs, som blev blandet i kompost eller fyldt i halvvarme mistbænke; andre gartnerier brugte tang som dække for at producere gæringsvarme (15); også i 20'rne og senere er bændeltang anbefalet som gartnerigødning (16). »Med temmeligt held« forsøgte man at dyrke kartofler i tangdynger langs stranden (17). På Amager blev bændeltangen først brugt til grønsagers opbevaring; især hvidkål skulle trives godt derefter (1839) og nogle mente tanggødningen modvirkede plantesygdomme, bl.a. kløverål (18). Lollænderne anså rådden tang for den bedste gødning til lerjord (19), men som i Hjørring amt beskyldtes den for at forurene agrene med kvikgræs og tidslor (1828; 20). På Falster brugte man ikke tanggødning (21). – I 1800-t blev forsøgt og anbefalet at gøde med brændt tang (22). – På Færøerne kørtes tangen hjem i særlige møddinger (*tarakøstar*) ved gården (23).

LITTERATUR: (1) 728c 5, 1780, 749; 7, 1781, 99, 104 (Sylt, Als, Ærø); 92 35, 1957, 70 (1745); 57c 2, 1810, 76, 79f.; 66l 1820, 257–75; 73 67 (1802) jnf. 254 1952, 35 (ca. 1850); 567 131f. (1839); 136 189, 395 (1837); 122 60f. (1832); 939 1862 II, 117–21, 290–92 og 1880 I, 56–60; 510 6, 14; (2) 57b 2, 1806, 688; 798 187 (1831); 512 16, 1883, 15 og 22, 1889, 577; 33, 1900, 109–12; 942 9 (1757); 907 141 (1839); 345 62 (1844); (3) 939 1878 I, 492; (4) 320 73f. (1827); (5) 66l 4, 212f.; (6) 928 47f.; (7) 675 3, 1802, 284f.; 880 1810, 57–59; 208 129f. (Lyø 1763); 189 4, 1820, 285–87; (8) 667 6, 332f.; 57b 1, 1806, 533; 559 63 (1823); (9) 644 52, 56; (10) 839 11f.; (11) 20l 316

(1842); (12) 75 2, 474; (13) 75 2, 11 sml. 578f. og 1, 429, 434; (14) 57c 1, 1808, 624; 939 1868 II, 473; (15) 296 9, 1893, 192f.; 352 3, 1837, 174; (16) 166 9, 1925, 23; 296 51, 1935, 178; 62 1947, 26f.; (17) 398 1821, 7; (18) 318 143 (1839); 169 6, 1910, 529f.; (19) 318b 80 (1844); (20) 102 127; 57b 2, 1806, 593; (21) 318b 273; (22) 653 1802, 119f.; 516 6, 1817, 200–14; 939 1878 I, 492; (23) 254 1951, 10.

SALTKOGNING

Langs den jyske østkyst (og hist og her på vestkysten) fra Vendsyssel til Mariager Fjord blev »fra de ældste tider« og ind i 1800-t brændt store mængder bændeltang på åben mark og af asken kogt salt eller lage til nedsaltning af fisk samt kød og flæsk til røgning (men sjældent anvendt som smørsalt) (1). Af 18 bønderlæs tørret tang fik man ca. 8 tønder aske, der gav 1 td. salt (1759; 2). I f.eks. Gylling sogn blev alt flæsk saltet med tangsalt. Beboerne i Lyngså kogte 1803 200 tdr. tangsalt; i krigsårene 1808–09 blev i Hjørring amt, på Hindsholm, grevskabet Gyldesteen NVFyn og i NSjælland tilvirket ca. 2000 tdr. Når luden var indkogt i kedler og gryder, skulle den klares med okse- eller lammeblod. For kystboerne og navnlig fattigfolk var denne tilvirkning en meget vigtig hjemmeindustri, men »egentlig en syssel for kvinde kønnet i ledige timer« (1810); en bondekone kunne på fire dage brænde 8 tdr. aske. Man solgte de faste blokke (stensalt) på torve og markeder, men det kunne dårligt konkurrere med udenlandsk salt. Lodejerne udlejede deres ret til at lave tangsalt. Rentekammeret (finansministeriet) uddelte en gratis anvisning og sendte en sagskyndig til kystegnene for at vejlede i tangludens rensning under kogningen (3). Salt brændt af tang og brugt til flæsk nævnes fra Fyn (4) og Lyø (5) samt Færøerne 1673 (6). Af asken kunne fremstilles potaske og glaubersalt (natriumsulfat), det gjorde bl.a. apoteker Ørsted i Rudkøbing (7); den skulle være bedre til vask end bøgeaske og var anvendelig til sæbe (8).

LITTERATUR: (1) 66 2, 161, 386, 391 (1656); 728c 1, 463 (1763); 488g 3, 31f. (1768); 670 1, 1801, 37f. og 2, 1803, 119f.; 880 1809, 5–8, 22f., 95f.; 102 296, 312 (1828); 794 7, 1878–79, 35f.; 342 13, 1919, 89f., 137; 228e 3, 147; 159 1914, 104f.; (2) 146 3, 196–98; (3) 880 1808, 7; 675 11, 1809, 55–86; 57c 2, 1810, 507–14; 189 4, 1820, 101; 644 40f., 43; (4) 929 39 (1757); (5) 208 129 (1763); (6) 181 156 (1670); (7) 398 1806, 6; 974 3 rk. 3, 1805, 55; (8) 667 5, 1803, 283–85; 57 2, 1803, 360f.

BRÆNDELSEL, FODER, AGAR

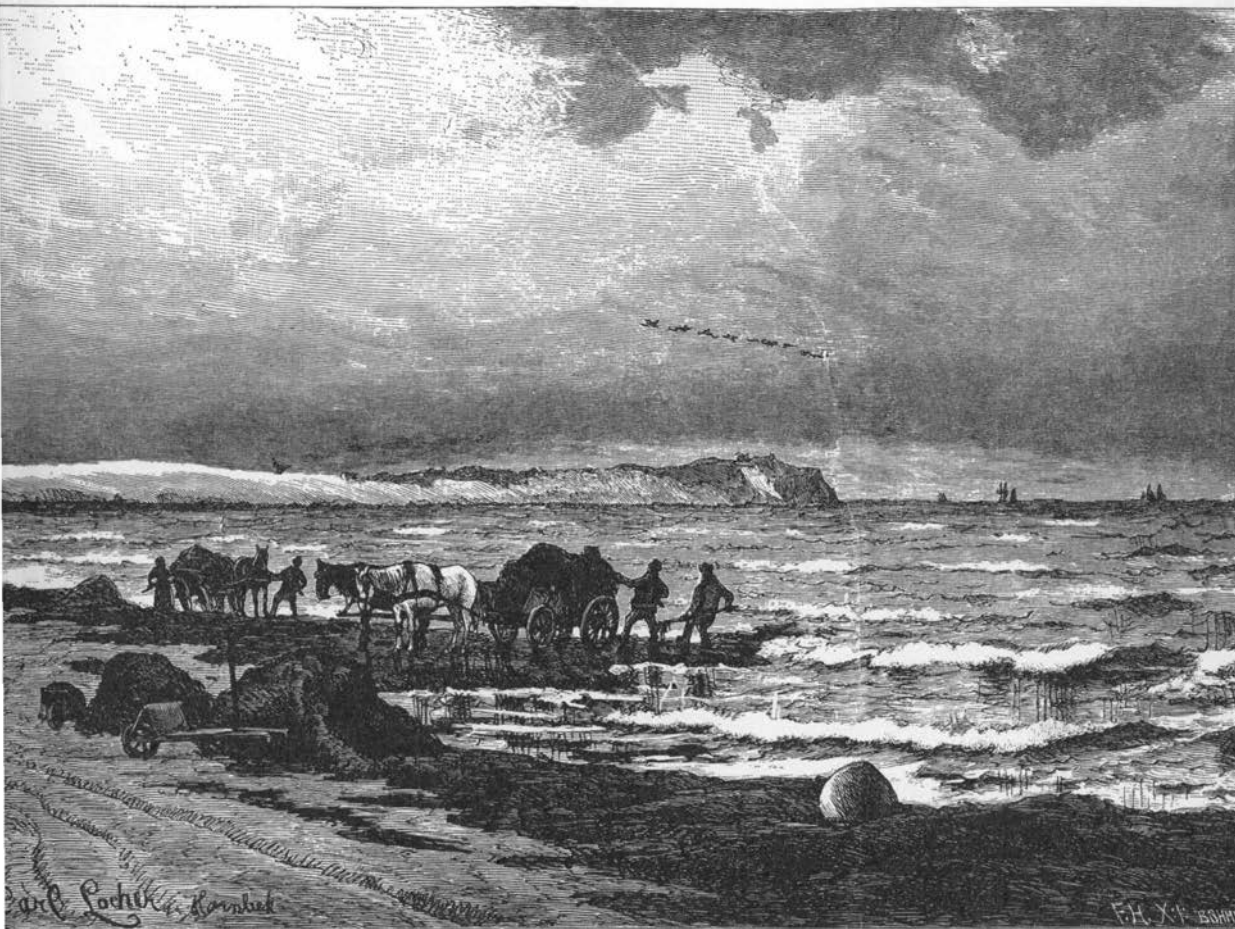
Skyllet og veltørret tang kunne anvendes som brændsel (1), det tilrådes dog at blande med f.eks. stenkulssmuld, tørvemasse, lyng o.a. og at bruge det til fyring ved brygning og bagning, i køkkenet (1805; 2). Der blev 1802 gjort forsøg med indsamling, tørring og æltning af lige dele bændeltang og tørv til briketter (Hørsholm, Amager; 3). På Bornholm var det vistnok kun på østkysten (Neksø), at fattigfolk fyrede med tang (4).

Man forsøgte i 1800-t at anvende grøn bændeltang, blandet med korn og hakkelse eller tørret med hvedeklid, olieker og korn, som foder til malkekvæg; det satte mælkeydelsen op (5) og kunne gives direkte eller som hakkelse, også til heste og får (6). Frisk bændeltang blev også under 2. verdenskrig brugt som kvægfoder, således

på SFyn (7). Under anden verdenskrig begyndte fa. Litex som den første fabrik i Europa at fremstille agar af navnlig gaffeltare (*Furcellaria*); nu har Danmark tre fabrikker, der tilsammen eksporterer for ca. 20 millioner kr. årligt (98 % af produktionen). Man begyndte at fiske alger omkring Sejerø, fra o. 1950 i farvandet n.f. Djursland, her blev 1962 hentet ca. 20.000 t. Fabrikkerne beskæftiger 15 tangfiskere året rundt. Råmaterialet sejles til Havnsø i Sejerøbugten, på fabrikken i Vallensbæk oparbejdes det til geleringsmidler, bakteriekulturer, stabilisator i kakaomælk, opløsningsmiddel i farmaceutiske tabletter, kreatur- og kyllingefoder m.m. (8). Store mængder tang bjærges på Sjællands Odde og anvendes til gelatine (1968).

Det kgl. danske Landhusholdningsselskab ud-satte 1804 en prisopgave (100 rigsdalere) for

Bønder river tang på Hornbæk strand. Træsnit efter maleri af Carl Locher. M. Galschiøt: Danmark, II, 1893.

ideer til udnyttelse af ilanddrevet tang som gødning, brændsel, til tækning, hegn, saltudvinding samt tangaskens anvendelse (9). 1917 nedsatte staten et udvalg til at undersøge mulighederne for at udnytte tangen ved vore kyster (10).

LITTERATUR: (1) 667 5, 1803, 283–85; 398 1806 og 6, 1821, 7; (2) 675 6, 1805, 331f. og 7, 1806, 56ff.; (3) 322 1804, 338, 360, 370f., 410f.; 182 2.2, 1804, 112; 907 308 (1839); (5) 939 1866 1,195; 784 1877, 206f.; (6) 512 10, 1877, 104; (7) 107; (8) 964 10/2 1949; 65 22/11 1949; 795 nr. 2,1968; (9) 322 1804, 372; (10) 916 1917,591.

LÆGEMIDLER

Som lægemiddel nævnes *fucus* (sikkert blæretang) med vejbred som plaster mod sygdomme i urinvejene og hovedsmerter (begyndelsen 1400-t.); 1). Ifølge en Harpestræng-afskrift forvandles grøn tang efterhånden til en rød sten (*coralium*), som værner bæreren mod lynild og giver ham held (2). Alger (»det fede, som flyder på vand«, formodentlig blågrøn alger) og æggehvite m.m. til salve for håraffald (1533; 3). Blågrøn-algen *Nostoc commune* (s. 13) samles i dug og blandes med bulmeurt og ørnefedt til salve for gigt (1618; 4). Blæretang anføres i farmakopeen 1772. Indtørrede stilke af bladtang anvendes kirurgisk til udvidelse af snævre kanaler (svulmer efter vandtilsætning stærkt op) (5). Herba fuci vesiculosi føres på nogle apoteker. Udtræk af tør blæretang kan drikkes mod fedme, åreforkalkning og stofskifteforstyrrelser samt tilsættes et sundheds- og skønhedsbad (6). – På Grønland blev en art tang spist mod skørbug (1770; 7).

LITTERATUR: (1) 15 11,jnf. 914 1,29; (2) 343 234; (3) 703 1a; (4) 902f.; (5) 596 116; (6) 14 nr. 28,1954; (7) 193 1914,39.

ANDEN ANVENDELSE

Når alger om sommeren dækkede søerne, var vandet skadeligt for kreaturer, man sagde: søen er syg (Ringkøb. amt; 1).

Stinker tangdyngerne ved stranden, så det kan lugtes inde i landet, bliver det regnvejr og ondt vejr (1a). Når tangen i havstokken »står på enden«, er vinden østlig (Ærø; 2).

Børn undersøger gerne den indskyllede tangbrømme for vragstumper o.a. til legetøj (3). De morer sig med at klemme blæretangens blærer itu med et lille smeld, og prøver under badning at snøre det lange »ålegræs« om hinandens ben. Drengene hvirvler sten med fastgroet tang rundt og langt væk, evt. i kappestrid om at nå længst;

piger bruger tør tang som »træer« i sandets haveanlæg. Før påske *bålede* drengene, dvs. tændte ild i tangbunker og løb gennem røgen (Strynø; 4). Hyrdebørn stegte kartofler i bål af bændeltang ved fjorden (Hanherred ca. 1860; 5). De lange stængler holdes udspilet og toner i blæsten som et »orgel« eller »violiner« (6). Hvis man i en blæretangblære finder en lille sten, er det en diamant (Vestmøn ca. 1900; 7).

Afklippede og tørre blærer dyppet i celluloselak kan som »perler« trædes på tråd til halssmykke (8) og anvendes som flåd på fiskesnøre (9).

Blæretang er afbildet på bagsiden af 500 kr. seddel udstedt 1910 og indkaldt 1945.

Gennemvædet tang blev brugt til at slukke skorstensbrand (1852; 10).

Om lerkar, ege- og stenkister fra bronzealderen er ofte pakket tykke lag bændeltang (11).

Lugten af *Conferva* (vandhår) skal fordrive møl (1806; 12).

Færøerne: Sukkertang anses for en delikatesse (1806; 12). Blæretang og bule- eller grisetang (*Ascophyllum nodosus*) blev anvendt til grønfarvning (13).

Grønland (Smith-Sund): Blæretang kaldes *eqūtiggssat* 'noget at tørre anus med'; denne og bladtang *gerquaq* nydes kogt, i det sydlige Grønland skal bladtangen om vinteren tjene som sultekost, men gør folk »grå i ansigtet« (14).

LITTERATUR: (1) 930 2,1858,774; (1a) 696 195 (1761); 377 10, 1928,40; (2) 477b 50; (3) 903 31 (ca. 1870); (4) 339 255; 278 7,1934,35; (5) 499b 63; (6) 849 16/10 1944; 107; (7) 107; (8) 436 18; (9) 10 2/7 1959; (10) 282 35; (11) 96 150,156; 145 220; 817 31; (12) 398 1806,928; (13) 194 4,1794,60; 398 1806, 925; (14) 299 24,1918,310.

Blæretangen så op på ham fra bunden med klaser af udbulnede øjne *Johannes V. Jensen* (Einar Elkær 1898). Tangens små opblæste noder *Robert Corydon* (1). På bunden vifter ålegræs · som hår i sommerblæsten *O. J. Riisberg Jensen* (2). Den jorisk teglstensrøde tang · velsigner mig blidt · med svajende fingre *Grete Bendix* (3); Harald H. Lund, Havets vildvin (4).

LITTERATUR: (1) 132c 48; (2) 435 36; (3) 58 53; (4) 561 39f.

Overfor: Tangskov i den fantastiske dekoration til Casinos forestilling »På havsens bund«. Illustreret Tidende 24–1884.

